

MATERIAŁY HISTORIOGRAFICZNE**HISTORIOGRAPHIC MATERIALS**

Karl LETZNER (*1812 – †1889), pionier śląskiej entomologii

Karl LETZNER (*1812 – †1889), a pioneer of Silesian entomology

Paweł JAŁOSZYŃSKI¹, Rafał RUTA²

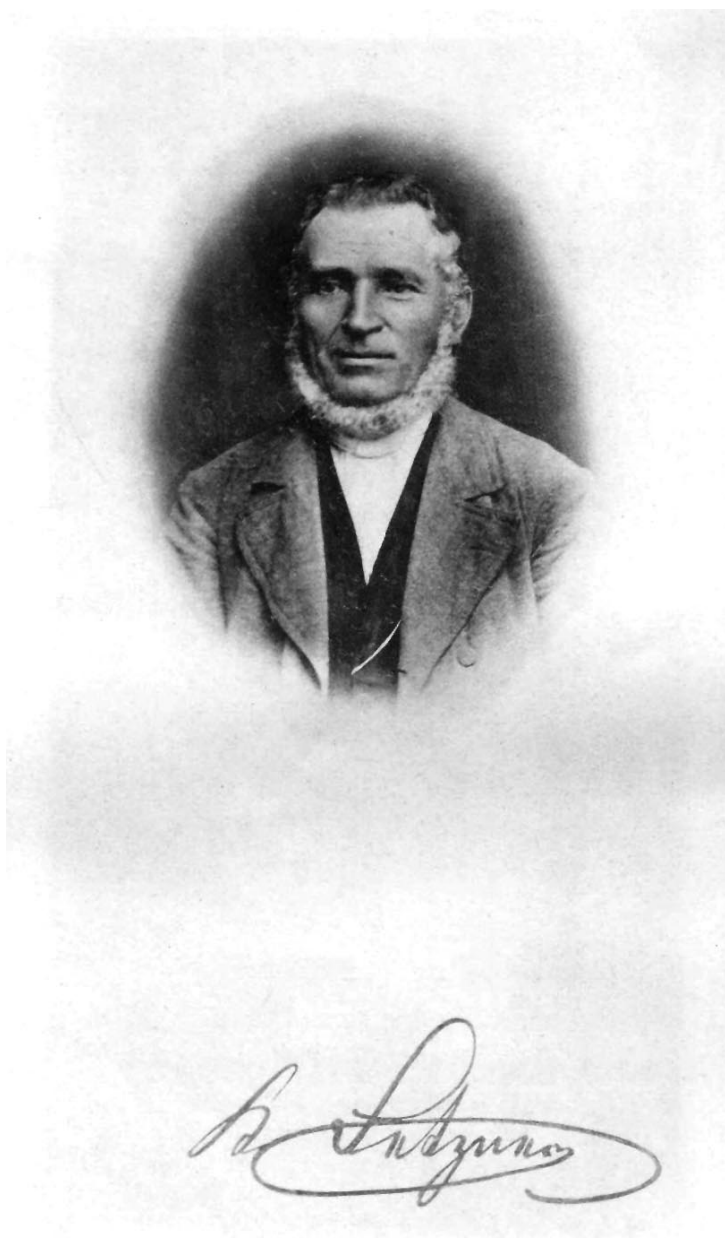
¹Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław;
e-mail: scydmaenus@yahoo.com

²Katedra Bioróżnorodności i Taksonomii Ewolucyjnej, Uniwersytet Wrocławski,
Przybyszewskiego 63/77, 51-148 Wrocław; e-mail: scirtes@biol.uni.wroc.pl

KEY WORDS: natural sciences, historiography, biography, entomology.

W bieżącym roku obchodzimy dwusetne urodziny Karla LETZNERA, jednego z dziewiętnastowiecznych pionierów śląskiej entomologii. Był to jeden z niewielu wybitnych specjalistów, którego prace cytowane są w większości współczesnych, obszernych syntez faunistycznych, szczególnie dotyczących chrząszczy południowo-zachodniej Polski. Sylwetkę tego niezwykłego badacza przypominamy na łamach „Wiadomości Entomologicznych”, dedykując ten krótki artykuł wszystkim przyrodnikom-amatorom, którzy, podobnie jak LETZNER, nie tylko czerpią wielką przyjemność ze zgłębiania tajemnic lokalnej entomofauny, ale również znajdują czas i zapał, by swoimi publikacjami w znaczący sposób wzbogacać wiedzę o owadach Polski.

Karl Wilhelm LETZNER (13 VI 1812 – 15 XII 1889) przyszedł na świat w ubogiej rodzinie w miejscowości Gajowice koło Wrocławia. Tam właśnie, a później również w Grabiszynie (obydwie te miejscowości leżą dziś w granicach stolicy Dolnego Śląska) i we Wrocławiu, przyszły przyrodnik uczęszczał do szkół podstawowych i gimnazjalnych. Jeszcze przed osiągnięciem pełnoletniości dał się poznać jako cenny pomocnik znanego śląskiego pedagoga Johanna Georga KNIE, uczestnicząc czynnie w opracowaniu liczącego blisko tysiąc stron wykazu miejscowości Śląska. Zainteresowania przyrodnicze LETZNERA rozwinęły się początkowo w kierunku botaniki. Podczas nauki w seminarium nauczycielskim, pod kierunkiem Christiana SCHOLZA, młody student zgromadził obszerny zielnik śląskich roślin. Jednak już wkrótce po rozpoczęciu w 1834 roku trwającej całe dorosłe życie kariery nauczycielskiej, LETZNER nawiązał żywe kontakty ze środowiskiem śląskich entomologów i cztery lata później był już członkiem Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Dwa lata później opublikował swoją pierwszą pracę o chrząszczach, jedną z kilkuset, jakie powstały dzięki niezwyklej aktywności i zamiłowaniu do owadów. Stymulujący wpływ na roz-

Karl Wilhelm LETZNER – reprodukcja światłodruku z Zeitschrift für Entomologie, **15**, 1890
(ze zbiorów Biblioteki Wydziału Nauk Biologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego)

Karl Wilhelm LETZNER – reproduced from a colotype published in the Zeitschrift für Entomologie **15**, 1890
(library of Faculty of Biological Sciences, Wrocław University)

wój entomologicznych zainteresowań LETZNERA miał Emil SCHUMMEL (1786–1848), wrocławski botanik i entomolog, znawca błonkówek. Jednak spośród wszystkich rzędów, to chrząszcze zajmowały w zainteresowaniach LETZNERA szczególną pozycję i właśnie jako koleopterolog badający zarówno imagines, jak i larwy, miał on największy udział w poznawaniu entomofauny Śląska. Ulubionymi terenami badań LETZNERA były okolice Ustronia w Beskidzie Śląskim i masyw Pradziada w Jesionikach, choć odbywał także dalsze wyprawy – odwiedził wyspę Sylt na Morzu Północnym, Nadrenię, Węgry, Tyrol, Szwajcarię, Włochy i Szwecję.

Karl LETZNER pracował łącznie w czterech szkołach, kończąc swoją karierę pedagogiczną stanowiskiem rektora Szkoły nr 16. Równocześnie pełnił przez długi czas funkcję prezesa Związku Owadoznawstwa Śląskiego (Verein für Schlesische Insektenkunde); był również sekretarzem, a później bibliotekarzem Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej. Ta ostatnia organizacja nadała LETZNEROWI w roku 1889 godność członka honorowego.

Zainteresowania naukowe LETZNERA skupiały się na faunistyce chrząszczy, której poświęcił ponad 200 prac publikowanych w latach 1840–1889, głównie w wydawanych we Wrocławiu rocznikach Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej („Übersicht der Arbeiten und Veränderungen der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur”, od 1851 r. kontynuowane jako „Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur”) oraz w „Zeitschrift für Entomologie”, periodyku Związku Owadoznawstwa Śląskiego. Większość publikacji LETZNERA to krótkie doniesienia, często drukowane w kilkustronicowych blokach, relacjonujące fakt odnalezienia interesujących gatunków chrząszczy. Czasem prace miały charakter przeglądów dużych grup, jak na przykład cykl artykułów poświęconych Carabidae Śląska, publikowanych w latach 1847–1852. LETZNER zajmował się wieloma rodzajami chrząszczy, ale najwięcej uwagi poświęcał stonkowatym, co znajdowało odzwierciedlenie w stosowanych przez niego metodach poszukiwań owadów, do których należało czerpanie i odłowy w parasol entomologiczny, natomiast praktycznie nie interesował się fauną glebową. Podsumowaniem zgromadzonych danych faunistycznych, czerpiącym z dorobku ponad 70 koleopterologów, był wykaz ponad 4000 gatunków chrząszczy Śląska (LETZNER 1871). To obszerne, liczące ok. 350 stron opracowanie jest dziś najczęściej cytowanym dziełem LETZNERA. Przez kolejne lata LETZNER publikował uzupełnienia wykazu (coroczne artykuły „Über den Status der Coleopteren-Arten Schlesiens Ende des Jahres“ publikowane w rocznikach Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej oraz uzupełnienia ukazujące się ze zmienną regularnością w „Zeitschrift für Entomologie”). Już w 1885 ukazała się pierwsza część nowego wydania wykazu, które było publikowane w kolejnych rocznikach wrocławskiego „Zeitschrift für Entomologie”. Ostatnie części wydano już po śmierci LETZNERA, w latach 1890–1891. Autorem tej edycji był J. GERHARDT, koleopterolog najbliższej współpracujący z LETZNEREM i autor znacznej liczby obserwacji opublikowanych już w pierwszym wydaniu wykazu chrząszczy Śląska. Drugie wydanie objęło 4220 gatunków, o niemal 200 więcej od pierwszego.

Efektom zainteresowań faunistycznych było odnalezienie szeregu taksonów, które LETZNER uznał za nowe dla wiedzy, w tym rodzaju *Cornumutilla* (Cerambycidae) i 22 gatunków chrząszczy, spośród których do dziś jedynie kilka uznaje się za dobre gatunki (np. *Crenitis punctatostriata* (LETZNER, 1841); *Cantharis sudetica* LETZNER, 1847; *Smaragdina diversipes* (LETZNER, 1840) czy *Dibolia schillingii* (LETZNER, 1847)). Na podkreślenie zasługuje fakt opublikowania przez LETZNERA opisu nowego gatunku już w pierwszym artykule entomologicznym (LETZNER 1840). Najbardziej znanym taksonem opisanym przez LETZNERA pozostaje bardzo rzadko spotykana, borealno-górska kózka *Cornumutilla lineata* (LETZNER, 1843); aczkolwiek nazwa ta jest obecnie uznawana za młodszy synonim *Cornumutilla quadrivittata* (GEBLER, 1830).

Odrębnym nurtem badań były studia nad przedimaginalnymi stadiami Coleoptera, które LETZNER rozpoczął od opublikowania obszernego katalogu znanych nauce larw chrząszczy europejskich, obejmującego 676 gatunków (LETZNER 1855). W późniejszych latach regularnie publikował prace dotyczące larw i poczwerek chrząszczy z rozmaitych rodzin.

Jako jeden z czołowych śląskich entomologów, LETZNER publikował też artykuły dotyczące historii ruchu entomologicznego (np. Sekcji Entomologicznej Śląskiego Towarzystwa Kultury Ojczystej (LETZNER 1858)) oraz biografie entomologów (m. in. J. GRAVENHORSTA, P. SCHILLINGA, J. WEIGLA).

Karl LETZNER został pochowany przy kościele św. Marii Magdaleny we Wrocławiu, na cmentarzu, który nie przetrwał do naszych czasów. Zgodnie z ostatnią wolą, kolekcja entomologiczna została przekazana do Berlina (dziś znajduje się w Senckenberg Deutsches Entomologisches Institut w Münchebergu), zaś księgozbiór do wrocławskiej Biblioteki Miejskiej (obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego). Nazwisko LETZNERA utrwalono w szeregu patronimów, m. in. *Letznerella* REITTER, 1913 (Curculionidae), *Letzneria* KRAATZ, 1879 (Cerambycidae), *Homalota letzneri* EPPELSHEIM, 1869 (Staphylinidae), *Lathrobium letzneri* GERHARDT, 1869 (Staphylinidae).

Spis (niepełny) publikacji LETZNERA oraz obszerne informacje o jego życiu i dorobku naukowym znajdują się we wspomnieniu pośmiertnym napisanym przez DITTRICHA (1890), z którego korzystano w trakcie pisania tego artykułu.

SUMMARY

In June we celebrate the 200th birthday of Karl LETZNER (13 VI 1812 – 15 XII 1889), a distinguished entomologist and one of pioneers of Silesian coleopterology. Born in Gajowice near Wrocław, LETZNER spent his adult life in the capital of the Lower Silesia, working as a school teacher and gathering data for his numerous faunistic papers, among them the mostly cited and fundamental for Silesian entomology checklist of Silesian beetles. Initially interested in geography and botany, LETZNER in his early years became influenced by a prominent Silesian hymenopterologist Emil SCHUMMEL, and soon devoted himself to the study of local coleoptero-fauna. As a president of the Silesian Society for the Insect Science and a secretary and librarian of the Entomological Section of the Silesian Society of National Culture, LETZNER played an important role in the development and intensification of entomological research in Silesia. Primarily interested in beetles (and mostly fond of Chrysomelidae), LETZNER published more than 200 articles, covering a broad range of topics, including a large number of faunistic records, regularly updated compilations and checklists of Silesian species, descriptions of immature stages and discoveries of new taxa, but also historiography of Silesian entomology and biographies of entomologists. LETZNER was commemorated in several patronyms by famous contemporary coleopterists as REITTER, KRAATZ, EPPELSHEIM and GERHARDT, and after his death his large collection was donated to the Deutsches Entomologisches Institute.

PIŚMIENICTWO

- DITTRICH R. 1890: Carl Letzner, Rektor a. D. in Breslau. Z. Ent., **15**: 1-18.
- LETZNER K. 1840: *Clythra diversipes* n. sp. Uebers. Arb. Veränd. Schles. Ges. Vaterld. Kult., 1839: 114-116.
- LETZNER K. 1855: Systematisch-synonymisches Verzeichniss der bisher beobachteten und bekannt gemachten Larven europäischer Coleopteren. Z. Ent., **9**: 1-77.
- LETZNER K. 1858: Die entomologische Sektion der schlesischen Gessellschaft für vaterländische Kultur in ihrem 50jährigen Bestehen. Breslau. 76 ss.
- LETZNER K. 1871: Verzeichniss der Käfer Schlesiens. Z. Ent., **2**: 1-328.